Marius Mazilu

LEGENDA LUI AVGAR. REDACȚIILE ROMÂNEȘTI

Introducere

Subcapitolul dedicat de N. Cartojan *Legendei lui Avgar*, în *Cărțile populare în literatura românească*[1], rămâne, după aproape un secol, cel mai important studiu despre acest text apocrif publicat în spațiul românesc. Autorul reia, într-o formă sintetică, datele dintr-un articol mai vechi[2], prezentând subiectul legendei și contextul istoric care a favorizat apariția ei, motivele scrierii și dezvoltarea versiunilor acesteia de-a lungul secolelor, precum și amprenta lăsată de text în arta religioasă și în folclor. Cartojan este și cel care clasifică, pentru prima oară, versiunile românești ale povestirii hagiografice, în două redacții, pe baza a opt[3] manuscrise și a mai multe tipărituri păstrate la Biblioteca Academiei Române[4].

Pornind de la această împărțire a istoricului literar, am identificat în colecțiile BAR București alte 16 manuscrise conținând variante ale *Legendei lui Avgar*, nevalorificate până acum, fapt care ne-a condus la reevaluarea clasificării versiunilor textului.

Cuprinsul legendei

Potrivit celei mai lungi și detaliate dintre redacții[5], legenda prezintă următoarea succesiune de episoade.

Regele Avgar domnea peste cetatea Edessei (din Siria) în vremea în care Isus Hristos propovăduia împărăția lui Dumnezeu la Ierusalim, cu puține zile înainte de răstignirea sa. Fiind chinuit de o boală incurabilă (lepră vânătă și dureri de oase) și auzind de minunile făcute de Hristos, Avgar se hotărî să-i scrie o scrisoare, prin care

---

[1] Vezi N. Cartojan, *Avgar și Mântuitorul*, în *Cărțile populare în literatura românească*. *Epoca influenței grecești*, II, București, 1938, p. 135–141.

[2] Idem, *Legenda lui Avgar în literatura veche românească*, în „Convorbiri literare", LVII, aprilie, 1925, p. 243–261.

[3] N. Cartojan menționează, printre cele mai vechi manuscrise românești care conțin *Cronografe*, și ms. rom. 3556 BAR, pe care îl datează, conform unei însemnări de pe coperta interioară, 25 august 1717 (sic) (corect: 1718), pe la sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea (vezi *Legenda lui Avgar în literatura veche românească*, p. 253). În realitate, manuscrisul a fost copiat în 1687 de logofătul Drăgoi din Bezdead (jud. Argeș), conform însemnării de la f. 8^{v}–12^{r} (vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, III, București, 1987, p. 169). În redacția de tip *Cronograf*, *Legenda lui Avgar* este integrată în viața lui Leon al III-lea Isaurul (675–741), în schimb, ms. rom. 3556 BAR se încheie cu epoca lui Constantin cel Mare (272–337) (vezi și Doru Mihăescu, *Cronografele românești*, București, 2006, p. 109), și, prin urmare, nu include apocriful.

[4] N. Cartojan, *art. cit.*, p. 253–258.

[5] Ne referim aici la redacția B, versiunea din *Viețile sfinților*, Neamț, 1815 (CRV 893).

LR, LXXV, nr. 2–3, p. 397–417, București, 2026

DOI: 10.59277/LR.2026.2-3.14

îl invită la Edessa, pentru ca Isus să-l vindece, propunându-i totodată să locuiască acolo împreună, pentru a-l scăpa de ura iudeilor.

Avgar dădu dovadă de prevedere și trimise scrisoarea prin cel mai iscusit pictor al cetății, pe nume Anania, ca măcar să zugrăvească chipul lui Hristos, dacă Domnul nu va putea veni la el.

Anania ajunse la Ierusalim și îl găsi pe Hristos predicând, în mijlocul mulțimilor. Neputând să înainteze, el căută un loc mai înalt, ca să-l poată vedea și zugrăvi. Oricât s-ar fi ostenit însă, nu putu să surprindă fața Domnului, care se schimba în chip minunat. Atunci Isus îi porunci apostolului Toma să-l cheme pe Anania și, citind scrisoarea de la Avgar, îi trimise înapoi răspuns, spunându-i că el trebuie, mai presus de toate, să împlinească misiunea pentru care a venit, dar că, după înălțarea la cer, unul dintre ucenicii săi va veni să-l vindece și să-l boteze. Domnul pecetlui scrisoarea și o însemnă cu slove evreiești, care să-i ateste proveniența dumnezeiască. Înainte ca Anania să plece, Isus ceru apă, își spălă chipul și-l șterse cu o maramă, pe care se imprimă în chip tainic fața sa.

Zugravul se întoarse cu marama la Edessa, iar Avgar se închină cu credință chipului nefăcut de mâini omenești, vindecându-se de boala sa. Numai o mică pată de stricăciune rămase pe fața lui, de care se tămădui atunci când apostolul Tadeu, unul dintre cei șaptezeci de ucenici, veni să-l boteze, pe el, casa lui și întreaga cetate, după cum îi promisese Domnul.

Odată creștinat, regele Avgar dărâmă idolul grecesc ce străjuia intrarea în cetate și puse în locul lui chipul lui Hristos, iar deasupra, o rugăciune de invocare a protecției divine.

Rânduielile creștinești stabilite de Avgar se ținură până în vremea unuia dintre strănepoții lui, care, ajuns domnitor al cetății, se întoarse la păgânism și vru să coboare icoana de la locul ei. Episcopul cetății află însă, prin descoperire dumnezeiască, de planul necredinciosului domnitor, și se grăbi să sape în zid, să ascundă icoana dimpreună cu candela aprinsă înaintea ei și să astupe locul cu cărămizi.

Trecură secolele și amintirea Sfintei Mahrame se șterse din memoria oamenilor. Aceasta fu redescoperită în timpul domniei împăratului Iustinian, când cetatea Edessei a fost atacată de Chosroes, conducătorul persan. Aflați sub asediu prelungit, locuitorilor cetății le mai rămăsese doar nădejdea în Dumnezeu. Într-o noapte, episcopului Evlavie i se arătă o femeie preaslăvită, care îi descoperi locul din zid unde era îngropată icoana. Arhiereul merse și găsi, după cum i se revelase, pânza cu chipul Domnului nestricată, candela nestinsă, și cărămida care astupa icoana, imprimată, de asemenea, cu chipul cel dumnezeiesc. Episcopul luă icoana, purtând-o în procesiune pe zidurile cetății, iar perșii fugiră înspăimântați la vederea ei.

Peste alte sute de ani, împăratul bizantin Roman Lecapenos, dorindu-și icoana lui Hristos, porni război împotriva lui Amira, conducătorul Edessei. Asediul îi determină pe edeseni să ceară pacea, dar nu și să renunțe la icoană. Împăratul Roman trebui să-și retragă oștile, să elibereze 200 de prizonieri și să plătească 12 mii de arginți pentru a-l convinge pe Amira să predea, în cele din urmă, sfântul odor.

În timpul ceremoniei religioase prilejuite de aducerea Sfintei Mahrame la Constantinopol, în anul 944, se petrecură numeroase minuni, printre care și aceea a demonizatului vindecat pentru că a dat slavă lui Dumnezeu și l-a lăudat pe împărat pentru aducerea icoanei. Sfânta Mahramă a fost așezată în Biserica Maicii Domnului de la Far și i s-a stabilit ziua de prăznuire pe 16 august.

Legenda se întregește cu viața Sfântului Apostol Tadeu (sărbătorit în *Sinaxar* la 21 august), în care se dezvoltă episodul botezului împăratului Avgar, după cum urmează.

După înălțarea Domnului la cer, Sfântul Tadeu e trimis să propovăduiască vestea cea bună în cetatea natală, Edessa, pentru a împlini promisiunea făcută de Hristos lui Avgar.

Tadeu nu se înfățișă imediat împăratului, alegând să găzduiască în casa unui evreu pe nume Tobie. Aici el începu să facă minuni în numele lui Hristos, iar vestea despre vindecările miraculoase săvârșite de acel străin ajunse până la împărat. Gândindu-se că el ar putea fi cel pe care Domnul i-l făgăduise, Avgar îi porunci lui Tobie să-l aducă la palat pe oaspetele său.

Când apostolul lui Hristos intră la stăpânul cetății, o lumină sfântă îi inundă chipul și-l făcu pe Avgar să i se închine până la pământ, spre mirarea dregătorilor săi, care nu vedeau semnul de sfințenie de pe fața lui Tadeu. Încredințându-se că se află chiar înaintea trimisului lui Hristos, împăratul îi mărturisi credința sa, precum și gândul de răzbunare încercat față de iudeii care-l răstigniseră pe Domnul, dar pe care stăpânirea romană i-l înăbușise. Tadeu îl asigură pe Avgar că Hristos a ales să pătimească pentru oameni, și nu are trebuință de ajutor de la nimeni, fiind Judecătorul tuturor celor vii și al celor morți. Apoi împăratul primi botezul, curățindu-se de părticica de lepră rămasă pe fața sa. A doua zi, Tadeu botează întreaga cetate, care fusese martora atâtor vindecări minunate. În semn de mulțumire, Avgar vru să-l răsplătească pe Tadeu, oferindu-i aur din belșug. Apostolul refuză, arătându-i că a-l urma pe Hristos presupune lepădarea de cele lumești.

Tadeu își continuă misiunea în Mesopotamia, străbătând cetățile Siriei și ajungând la Virit (Beirut), acolo unde se și odihni întru Domnul.

Originea și difuzarea legendei

Legenda a fost redactată într-o primă formă în limba siriacă, probabil spre sfârșitul secolului al II-lea – începutul secolului al III-lea, când Edessa (din Mesopotamia) devine primul regat creștin, în timpul regelui Avgar al VIII-lea (177–212 d. Hr.). Conform legendei însă, scrisoarea trimisă lui Hristos ar trebuie pusă în seama unui alt rege cu același nume, Avgar al V-lea (13–50 d. Hr.).

La începutul secolului al IV-lea, în *Istoria bisericească* (cartea I, 13; cartea a II-a, 1, 6–8)[6], Eusebiu din Cezareea consemnează, în limba greacă, cea mai veche relatare

[6] Vezi Charalambos G. Atmatzidis, *Legenda regelui Avgar și a lui Iisus*, traducere din limba greacă de drd. Nicolae N. Burăș, în „Teologie și viață", nr. 9–12, 2013, p. 173, nota 14.

scrisă, care se păstrează, a legendei. El mărturisește că a găsit textul referitor la corespondența dintre Avgar și Hristos în arhiva Edessei și l-a tradus din siriacă în grecește, incluzându-l în lucrarea sa.

Spre sfârșitul secolului al IV-lea, maica Egeria, stareța unei mănăstiri din nord-vestul Spaniei, călătorind la locurile sfinte, trece și prin Edessa, scriind despre legenda regelui Avgar în *Peregrinatio ad loca sancta* (17.1, 19.6)[7], o varianta povestită de episcopul cetății, asemănătoare cu aceea a lui Eusebiu.

De la sfârșitul secolului al IV-lea – începutul secolului al V-lea, datează o versiune mai dezvoltată a legendei, cuprinsă în seria de povestiri în limba siriacă, *Doctrina Addai*, care adaugă și motivul icoanei pictate de Anania, precum și mențiunea finală din scrisoarea lui Hristos, că cetatea Edessei nu va cădea niciodată în mâinile vrăjmașilor.

Tot în limba siriacă, la sfârșitul secolului al VI-lea – începutul secolului al VII-lea, în lucrarea *Faptele lui Mar Mari*, este redactată o versiune a legendei care afirmă, pentru prima oară, originea miraculoasă a chipului lui Hristos, imprimat pe o pânză de in[8]. Motivul icoanei nefăcute de mâini omenești va juca un rol important în controversa iconoclastă din secolele al VIII-lea – al IX-lea.

Fragmente ale unor papirusuri grecești din secolul al VI-lea d. Hr., conținând o versiune unică a corespondenței lui Avgar, sugerează ideea unei traduceri grecești independente de cea a lui Eusebiu din Cezareea și faptul că legenda a fost mereu deschisă transformării și adaptării[9].

Un alt text scris în grecește, care contribuie la dezvoltarea legendei, este *Faptele lui Tadeu* (609–726). În introducerea povestirii propriu-zise, se prezintă câteva aspecte din viața Sfântului Tadeu, apostolul trimis de Domnul la Edessa, să-l boteze pe regele Avgar[10].

Istoricii Procopius din Cezareea (în *Bellum Persicum*, II, 26–27) și Evagrie Scolasticul (în *Istoria bisericească*, IV, 27) relatează, în secolul al VI-lea, despre atacul perșilor din anul 544 asupra Edessei și se referă la rolul icoanei în apărarea cetății[11].

Naratio de imagine Edessena („Povestire despre icoana cea nefăcută de mâna omului”), redactată la scurt timp după sosirea Sfintei Mahrame la Constantinopol și atribuită împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul (905–959), reprezintă cea mai detaliată varianta a *Legendei lui Avgar*. Textul păstrează două versiuni referitoare la momentul în care Isus și-a imprimat chipul pe maramă: prima, cu circulație mai mare, potrivit căreia Hristos și-a șters fața cu o pânză, pe care i-a încredințat-o solului regal; a doua, care prezintă minunea petrecându-se în timpul rugăciunii din Grădina Ghetsimani,

[7] Vezi Charalambos G. Atmatzidis, *art. cit.*, p. 173, nota 15.

[8] Vezi Mark Guscin, *The Tradition of the Image of Edesa*. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy at the University of London (Royal Holloway and Bedford New College), 2014, p. 49, nota 46.

[9] *Ibidem*, p. 60–63; vezi și Charalambos G. Atmatzidis, *art. cit.*, p. 175.

[10] *Ibidem*, p. 50.

[11] *Ibidem*, p. 52–54.

când un ucenic îi oferă Domnului pânza ca să-și șteargă chipul asudat de sânge. Această versiune este preluată întocmai de Sfântul Simeon Metafrastul în *Menologionul* său, alcătuit în a doua parte a secolului al X-lea, și rezumată în *Sinaxarul* grecesc din secolul al XI-lea, redactat la Muntele Athos[12].

Pentru asemănarea cu una dintre redacțiile românești, trebuie menționat și textul grecesc constituit în secolul al XI-lea, intitulat *Epistula Abgari*. Cea mai veche copie a acestei versiuni se păstrează sub forma unui sul-amuletă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, în colecția Pierpont Morgan Library din New York (Ms. M. 499)[13], și se apropie, prin câteva elemente, de singura versiunea românească de tip sul-amuletă identificată până acum în colecțiile BAR (vezi ms. rom. 5897 BAR, începutul secolului al XIX-lea).

Promisiunea de vindecare inserată în scrisoarea lui Hristos către Avgar, precum și pasajul, adăugat ulterior, privind protecția Edessei în fața asupritorilor, asigurau textului o funcție apotropaică. Copiată pe un suport material în formă de sul și purtată pretutindeni, legenda îi proteja pe cei care o dețineau de orice boală și întâmplare nefastă. Practica era întâlnită mai ales în Occident, deși scrisoarea era folosită în afara contextului ei. Treptat, icoana cu chipul lui Hristos va prelua rolul protector jucat de scrisoarea-amuletă[14].

De altfel, numele regelui Avgar ajunge să fie folosit ca substantiv comun, „avgarul" desemnând orice talisman sau text cu virtuți profilactice[15]. Acest proces al transferului de sens este vizibil, de pildă, în ms. rom. 5492 BAR, un miscelaneu religios copiat la începutul secolului al XIX-lea. La f. 1–3^{v}, sub titlul *Avgari cu slove mari*, sunt copiate mai multe texte apocrife, rugăciuni și extrase biblice, cu rol de salvconduct mistic pentru deținătorul lor. În cadrul unui fragment fără titlu, în care pot fi recunoscute numele lui Isus, este invocat și numele regelui Avgar, pentru ca boala să fie alungată din cel căruia îi este dedicată amuleta[16].

Legenda lui Avgar circulă în numeroase variante, fiind copiată în manuscrise armenești, arabe, copte, etiopiene, cunoscând și versiuni siriace și grecești târzii[17]. În limba bulgară veche, un fragment de legendă este atestat, încă din secolul al X-lea,

[12] Vezi ediția realizată de Mark Guscin în *op. cit*., p. 320–382, precum și discuția de la p. 68–69 și 76.

[13] *Ibidem*, p. 109.

[14] *Ibidem*, p. 238.

[15] Asupra acestei etimologii, care a fost acceptată de unele dicționare, a atras atenția V. Bogrea, în articolul *Între filologie și istorie*, publicat în „Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj", I, 1921–1922, p. 318–326, și II, 1923, *Mărunțișuri istorico-filologice. XII. Încă ceva despre* ***Avgare***, p. 362–363; vezi și N. Cartojan, *Legenda lui Avgar în literatura veche românească*, p. 243.

[16] Textul, copiat pe prima filă a manuscrisului, este deteriorat pe alocuri: „Cu ajutoriu*l* lui Dumnezeu și cu Fiiul, Domnul nostru Isus Hristos [...] [...]erea lui Evga*r* împăra*t*, scrie ce i-au trimis [...] să fie de ajutori robului <lui > Dumnezeu (cutare) [...] pre Avgar împărat zăcând în pa*t*, bol[nav] [...], tămăduiașe și pre robul tău acesta [...]"

[17] Vezi Mark Guscin, *op. cit.*, 81–89.

pe o amuletă de plumb. De asemenea, o parte a apocrifului neotestamentar este copiată în *Culegerea Pop-Dragolov* (după 1275) și în *Culegerea de la Berlin* (începutul secolului al XIV-lea). Un prototip manuscris sud-slav al textului, care circula în secolele al XV – al XVI-lea, a stat la baza variantei incluse în *Molitvelnicele* tipărite la Veneția, în mai multe ediții, de familia Vuković, începând din 1520–1521 până în 1560, precum și în *Ceaslovul* lui Iacov din Kamena Reka, din 1566. În *Molitvelnice*, *Legenda lui Avgar* este copiată împreună cu *Lemnul Crucii*, *Cele 72 de nume ale lui Hristos* și *Cele 72 de nume ale Născătoarei de Dumnezeu*, constituind un complex cu proprietăți magice[18]. Aceste tipărituri au influențat și *Abgarul* lui Filip Stanislavov (misionar catolic și episcop de Nicopole), tipărit sub formă de sul, la Roma, în 1651. Puterea protectoare a textului său, care conține și elemente originale, este îndreptată împotriva vrăjitoarelor, în contextul programului de combatere a superstițiilor răspândite în rândul populației pavliciene[19] (comunitate de etnie bulgară, stabilită în regiunea Banatului, vizată pentru convertirea la catolicism).

Spre deosebire de Răsărit, difuzarea legendei în Occident (vezi, de ex., *Legenda Aurea*, realizată de călugărul dominican Jacques de Voragine la mijlocul secolului al XIII-lea, unde *Legenda lui Avgar* apare în cadrul vieții sfinților Simion și Iuda Tadeul) rămâne limitată, fiind adesea confundată cu *Legenda Veronicăi*[20], un text apocrif care ia amploare la sfârșitul Evului Mediu (copiat, de asemenea, în antologia vieților de sfinți *Legenda Aurea*) și care are în centru tot o pânză, pe care Hristos și-a imprimat chipul, pe drumul spre Golgota[21].

Scrierea își dovedește caracterul proteic de-a lungul secolelor, versiunile variind, de la nivelul detaliilor, la extensii masive. Un exemplu de amplificare a textului considerat „tradițional" este lucrarea redactată de misticul german Jakob Lorber, care publică „sub dicteu divin", la jumătatea secolului al XIX-lea, schimbul de scrisori dintre Avgar și Hristos, sporind de la două la paisprezece numărul acestora[22].

Declarat apocrif încă din secolul al V-lea în Biserica Apuseană (vezi compilația anonimă din secolul al VI-lea, *Decretum Gelasianum*, care listează cărțile sacre acceptate și scrierile apocrife excluse din canon[23]), în spațiul slav, *Avgarul* ca amuletă este

[18] Vezi, pentru toate aceste informații, Mariana Ţibranska, *От авгаровата епистолия във венецианската кирилска палеотипия до Абагара на Филип Станиславов*, în „Paleobulgarica/ Старобългаристика", L (2026), 1, p. 106–109.

[19] Idem, *Абагар на Филип Станиславов от 1651 година*, София, 2023, p. 16.

[20] Vezi Mark Guscin, *op. cit.*, p. 219.

[21] Vezi *Texte uitate – texte regăsite*, II, *Veșmântul lui Hristos*. Ediție și studiu introductiv de Silvia Marin-Barutcieff, București, 2003, p. 15–16.

[22] O dovadă a interesului constant manifestat pentru legendă, până în zilele noastre, și în spațiul românesc, este publicarea cărții lui Jacob Lorber, *Scrisorile necunoscute ale lui Iisus Hristos către Abgar Ukkama, regele Edessei*, la Editura Sophia, în anul 2003.

[23] Mark Gusin, *op. cit*., p. 203; Cartojan, *Legenda lui Avgar*, p. 261, nota 1; *Das Decretum Gelasium de libris recipiendis et non recipiendis* in kritschem Text. Herausgegeben und untersucht von Ernst von Dobschütz, Leipzig, 1912, p. 13.

menționat abia într-o copie târzie din secolul al XVI-lea a *Indicelui lui Ciprian* de cărți interzise[24].

Suferind modificări în funcție de contextul cultural, religios, politic sau de credințele locale, legenda a contribuit, prin motivul icoanei nefăcute de mâini omenești, la propagarea și consolidarea credinței ortodoxe, precum și la combaterea ereziilor iconoclaste. De aceea, Biserica a dedicat ziua de 16 august Aducerii Sfintei Mahrame din Edessa la Constantinopol, stabilind mai multe texte liturgice și slujbe religioase, integrate în cărțile de cult (*Mineu*, *Ceaslov*, *Acatistier*).

În unele manuscrise și cărți vechi românești de la începutul secolului al XIX-lea, *Legenda lui Avgar* este copiată împreună cu *Înștiințarea lui Lentul, proconsul Iudeii, către Senatul Râmului, pentru chipul Mântuitorului*, un apocrif latin târziu, din secolul al XI-lea[25], care a circulat inițial, în spațiul românesc, într-un miscelaneu intitulat *Istorii pentru cele mai multe fapte și minuni ale Domnului nostru Isus Hristos*, tradus din polonă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[26]. Textul, de tip prosopografie, descrie trăsăturile lui Hristos, sub forma unei scrisori adresate Senatului roman de către un consul, neidentificat istoric, guvernator al Iudeii înainte de Pilat, cu scopul de a atrage atenția asupra unicității unui om din acele vremuri, a cărui putere trece peste măsurile firii. Un astfel de text suplinea lipsa informațiilor privitoare la cum arăta, de fapt, chipul lui Hristos întipărit pe maramă, din *Legenda lui Avgar*.

Un alt text apocrif care poate fi pus în legătură cu *Legenda lui Avgar* este *Viața Sfântului Alexie*. Născut la Roma, într-o familie bogată, Sfântul Alexie renunță la soție în noaptea nunții și alege o viață de sărăcie, din dragoste pentru Dumnezeu. Episodul care ne interesează este călătoria tânărului la Edessa – cetatea în care se afla icoana nefăcută de om, pe care Hristos i-o trimisese lui Avgar –, unde trăiește ca cerșetor, timp de 17 ani, la ușa unei biserici. Cele mai vechi versiuni ale legendei sunt în siriacă (vezi *Viața lui Ioan Calybitul*) și datează din secolul al V-lea sau al VI-lea, însă numai începând din secolul al IX-lea, într-o versiune în limba greacă, apare menționată icoana din Edessa[27].

---

[24] Vezi Mariana Țibranska, *art. cit*., p 119. Vezi și *Cărțile populare în literatura românească*. *Epoca influenței sud-slave*, I, București, 1929, p. 267, 270, unde Cartojan dă, în anexă, o ediție a *Indicelui de cărți oprite* (text conservat în ms. rom. 1570 BAR, 8^{v}–11^{r}), tradus din slavonă (rusă) de Staico Grămăticul, de la Biserica Domnească din Târgoviște, între 26 noiembrie 1667 și 21 mai 1669. O nouă ediție comentată a *Indicelui* realizează Al. Mareș (vezi *Considerații pe marginea indicelor de cărți oprite din secolul al XVII-lea*, în „Cărțile populare din secolele al XVI-lea – al XVII-lea. Contribuții filologice", București, 2006, p. 258–266.) Printre „cărțile ereticești carele nu se cade a le ceti direpț-credincioșii" (f. 9^{r}–11^{r})", se numără și „*Poslaniia lu Avgar*, care oamenii neștiuți și neînțelegători poartă la sine".

[25] Vezi, Mark Gusin, *op. cit*., p. 249.

[26] Vezi N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, II, p. 99–100.

[27] Vezi Mark Gusci, *op. cit*., p. 138 și 385; N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, p. 166. Pentru versiunile românești ale apocrifului, vezi Maria Stanciu Istrate, *Alexie, omul lui Dumnezeu*, ediție de text, studiu filologic, studiu lingvistic și glosar, în *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, vol. V, București, 2001, p. 1–106.

Redacțiile românești ale *Legendei lui Avgar*

Corelarea informațiilor furnizate de Nicolae Cartojan cu privire la traducerile românești ale *Legendei lui Avgar*[28] cu date noi, obținute din cercetările întreprinse asupra fondurilor de carte veche, tipărită și manuscrisă din colecțiile BAR, a permis extinderea clasificării de la două, la cinci redacții românești.

Redacția A. **Tipul *Cronografelor***. Cele mai vechi versiuni românești ale *Legendei lui Avgar* se păstrează în *Cronografele* de tip Cigala–Dorotei (supranumite *Danovici*, care cunosc, la noi, cea mai largă difuzare) și Dorotei[29]. Combinarea surselor istorice cu legendele biblice și populare, specifică *Cronografelor*, explică prezența *Legendei lui Avgar* în cadrul vieții împăratului bizantin Leon al III-lea Isaurul (717–741). Adept al iconoclasmului, Leon este mustrat pentru erezia sa de Sfântul Gherman, patriarhul Constantinopolului. În cuvântul adresat împăratului, sfântul include și povestea regelui Avgar, care s-a vindecat în chip miraculos, rugându-se la icoana pe care însuși Hristos i-a trimis-o.

Deși îi lipsesc începutul și sfârșitul și nu conține nicio referire privitoare la loc, timp, traducător sau copist, *Hronograful den începutul lumii* din ms. rom. 3517 BAR este considerat de Doru Mihăescu arhetipul *Cronografelor* românești de tip Danovici[30]. Această ipoteză se bazează pe informațiile oferite de copia fidelă și mai bine conservată din ms. rom. 86 BAR[31], de *Cronograful* românesc de la Sigmaringen (1679–1684) și de manuscrisul de la Harkov (1682–1683)[32].

Manuscrisul a fost copiat de două mâini diferite (copistul A, de la început, până la f. 270, în perioada ante 1672–1678, copistul B, de la f. 272 până la f. 608, în perioada post 1678 – ante 1682). *Legenda lui Avgar* se găsește în ms. rom. 3517

[28] A se vedea trimiterile de la notele 1 și 2 ale prezentului articol. N. Cartojan identifică, în *art. cit*., p. 258, alte două versiuni ale legendei: 1. o versiune a lui Eusebiu, care conține corespondența lui Avgar cu Mântuitorul (redacția C în clasificarea noastră), trimițând însă la *Ceasoslovul* tipărit la Iași, în 1797 (CRV 609, redacția *Sfânta Mahramă* în clasificarea noastră), din care corespondența lipsește; 2. o versiune a Sfântului Ioan Damaschin inclusă în cartea *Descoperire cu amăruntul a pravoslavnicii credințe*" (CRV 697, cap. 16 „Pentru icoane", f. 375^{r-v}), tradusă din grecește și tipărită la Iași, în 1806, în care se face doar o trimitere la *Legenda lui Avgar*.

[29] Vezi Doru Mihăescu, *La plus ancienne synthèse des chronographes néo-grecs vènetiens du XVII-e siècle*, în „Revue des études sud-est européennes", tom XVIII, n°s 3, 1980, p. 496.

[30] G. Ștrempel datează manuscrisul la sfârșitul secolului al XVIII-lea (vezi *Catalogul manuscriselor românești*, III, p. 155), ignorând însemnarea anonimă din anul 1693 (f. 584^{v}), care îi atesta prezența, la acea dată, în satul Călugăra (azi, Măgura), lângă Bacău (vezi Doru Mihăescu, *op. cit*., p. 177).

[31] N. Cartojan considera ms. rom. 86 BAR ca fiind cea mai veche copie de *Cronograf* care include *Legenda lui Avgar* (vezi *Cărțile populare în literatura românească*, II, p. 140).

[32] Vezi Doru Mihăescu, *Cronografele românești*, p. 176–180, 182–183, 196–209. Limitându-se la fondul BAR, studiul nostru își propune doar să consemneze prezența altor manuscrise importante, cercetate de specialiștii interesați de *Cronografe*, care includ legenda, precum manuscrisul de la Sigmaringen, conservat la biblioteca Muzeului Princiar Hohenzollern (sub cota Sigm. 5), și manuscrisul de la Harkov, păstrat la Biblioteca „V. G. Korolenko" (sub cota 819167).

BAR la f. 331[r]–333[v]. Traducerea în română a manuscrisului (ca și copierea sa) a fost făcută în Moldova, prima parte direct din grecește (probabil, după edițiile venețiene, din 1650, a *Sinopsisului* lui Matei Cigala, și din 1631, a *Cărţii istorice* a lui Dorotei de Monemvasia), partea a doua, după o versiune slavonă (rusă) combinată a celor două cronografe, avându-i ca posibili autori pe Pătrașco Danovici (menționat ca „treti logofăt" și „grămătic de scrisoare grecească"), pe mitropolitul Dosoftei sau o altă persoană anonimă[33].

Al doilea manuscris ca vechime și primul cu datare exactă, ms. rom. 86 BAR, a fost copiat, de asemenea, în Moldova, în două etape: prima parte (f. 1–202), în perioada 1680–1682, de un copist necunoscut; partea a doua (f. 203–445), care cuprinde și *Legenda lui Avgar* (f. 258[r]–259[v]), de diacul Gavril din Bălțătești (jud. Neamț), între 1687 și 1689[34].

Din aceeași familie a *Cronografelor* de tip Cigala–Dorotei fac parte ms. rom. 108 BAR, copiat în anul 1707 (în care legenda este transcrisă la f. 227[v]–229[v]), ms. rom. 1469 BAR, datând din 1732 (care include apocriful hagiografic la f. 223[v]–225[r]), și ms. rom. 402, de la mijlocul secolului al XVIII-lea (vezi legenda la f. 258[r]–260[r]), toate redactate în Moldova.

Variante asemănătoare ale *Legendei lui Avgar* se găsesc în *Cronografele* de tip Dorotei de Monemvasa[35] (ms. rom. 1126 BAR, București, 1792, f. 589[v]–592[r]; ms. rom. 3450, Brașov, 1798, f. 412[v]–415[v]; ms. rom. 116 BAR, Starchiojd, Prahova, 1799, f. 227[v]–229[r]; ms. rom. 938 BAR, Turcheș, Brașov, 1810, f. 238[r]–240[r]; ms. rom. 4478 BAR, Brașov, 1822, f. 155[r-v])[36] și Matei Cigala din Cipru (vezi ms. rom. 3456 BAR, Moldova, 1732, f. 219[r]–220[v][37]).

Fragmentul de legendă din ms. rom. 1436 BAR (copiat la Brașov, între 1693 și 1703, la f. 216[r-v], după un *Cronograf*, de asemenea fragmentar (vezi f. 149–215[v]), se numără printre cele mai vechi versiunile ale redacției A.

Redacția B. **Tipul *Viețile sfinților***

Versiunea *Legendei lui Avgar* inclusă în ms. rom. 339 BAR, între f. 268[v]–271[v] și la f. 276[r-v], ar putea fi, potrivit unei minuțioase analize a manuscrisului, întreprinsă de G. Mihăilescu[38], cea mai veche copie din cadrul redacție B. Manuscrisul este redactat

[33] Vezi Doru Mihăescu, *op. cit*., p. 178–182, 219, 236, 240–241.

[34] *Ibidem*, p. 199–200.

[35] Traducerea românească a acestui tip de *Cronograf* datează din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, datorându-se unor cărturari munteni și preotului Vasile Grid, de la Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului (vezi Doru Mihăescu, *op. cit*., p. 98).

[36] Vezi și Doru Mihăescu, *op. cit*., p. 98, 105; G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I, București, 1978, p. 39, 197, 231–232, III, p. 128–129, IV, București, 1992, p. 27–28.

[37] Redactat de Gavriil diacul din Focșani, manuscrisul reprezintă o copie a traducerii rezumative realizate de mitropolitul Dosoftei în Moldova, ante 1686 (vezi Doru Mihăescu, *op. cit*., p. 173).

[38] Vezi G. Mihăilescu, *O copie manuscrisă a **Prologariului** mitropolitului Dosoftei de la sfârşitul secolului al XVII-lea*, în „Limba română", 2011, LX, nr. 1, p. 116–126.

de o singură mână și cuprinde *Viețile sfinților pe lunile martie–august*. Însemnările de pe filele tomului oferă informații orientative privind datarea și localizarea sa: cea de la f. 69^{v} stabilește ca limită superioară de copiere data de 12 august 1710, iar cea de la f. 1–6 localizează manuscrisul în Tatina[39] (azi, Cetatea Veche, jud. Călărași).

Codicele muntenesc este considerat o copie după o posibilă traducere aparținând lui Dosoftei, a părții de text din *Viața și petreacerea svinților* (Iași, 1682–1686), pe care mitropolitul nu a mai apucat să o tipărească din pricina plecării neașteptate în exilul polon.

Compararea părților comune din *Prologariul* lui Dosoftei și din ms. rom. 339 BAR relevă similitudini incontestabile, în pofida tendinței copistului necunoscut din Țara Românească de a acomoda la graiul sudic trăsăturile nordice de limbă, proprii lui Dosoftei[40]. Studierea părților diferite din ms. rom. 339 BAR (intervalele: 10, parțial–30 iunie; 13 iulie–27 august[41]) reconfirmă ipoteza unei copii sudice după un original nordic, poate chiar dosofteian[42].

Întrucât ms. rom. 339 BAR nu este o copie după *Mineiul* de la Buzău (1698), deși sursa traducerii o reprezintă, în ambele cazuri, *Mineiele* grecești ale lui Maxim Margunios, G. Mihăilescu consideră și acesta un argument pentru a propune ca dată de copiere a codicelui muntenesc intervalul cuprins între 1686 și 1698[43].

Alte versiuni ale *Legendei lui Avgar*, care se încadrează în redacția B, sunt, în ordine cronologică: *Mineiul* de la Buzău, tradus de Radu Greceanu și tipărit de mitropolitul Mitrofan la 1698 (CRV 111, f. 74^{v}–76^{v}, 85^{v}–86^{r}), CRV 73 unicat BAR, cu o completare manuscrisă[44] a unui copist moldovean (ante septembrie 1742[45], f. 538^{r}–541^{r}), *Mineiul* de la Râmnic, tipărit „prin nevoința și tălmăcirea” episcopul Filaret, viitorul mitropolit al Ungrovlahiei, în anul 1780 (CRV 437, f. 100^{v}–102^{v}),

[39] Vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 92. Autorul datează manuscrisul la sfârșitul secolului al XVII-lea.

[40] Vezi. G. Mihăilescu, *art. cit.*, p. 118–119.

[41] Ms. rom. 339 BAR se oprește la începutul zilei de 27 august.

[42] Vezi G. Mihăilescu, *art. cit*., p. 124–125. Argumente în același sens aduce și Cristina-Ioana Dima în articolul *O premisă de lucru în analiza primelor traduceri românești ale* ***Prologariului***, publicat în „Limba română, 2014, LXIII, nr. 1, p. 97–132.

[43] Vezi G. Mihăilescu, *art. cit*., p. 125–126.

[44] Filele rămase albe sunt completate cu vieți de sfinți, copiate după *Mineiele* din 1698 (vezi G. Mihăilescu, *art. cit*., p. 125, nota 45) de către doi copiști. Structura textului este următoarea: 1. Copistul A, de la f. 484^{r} (10 iunie, sfârșit) până la f. 499^{v} (30 iunie); 2. Text tipărit, de la f. 500^{r} (3 iulie, sfârșit) până la f. 506^{v} (7 iulie, parțial); 3. Copistul B, de la f. 507^{r} (7 iulie, sfârșit) până la f. 523^{v} (31 iulie); 4. Copistul A, de la f. 524^{r} (1 august) până la f. 541^{v} (16 august, parțial). Viețile de sfinți din intervalul [30 iunie–3 iulie, început] au rămas necompletate.

[45] Cristina-Ioana Dima datează partea manuscrisă a CRV-ului 73 unicat (vezi *art. cit*., p. 99, nota 10) pe baza unei însemnări de la f. 512^{r}, aparținând lui „Radu, feciorul vistiernicului Costandin Râmniceanul”, făcută în anul 1746, susținând totodată că autorul ei este aceeași persoană cu copistul. O însemnare mai veche se află la f. 489^{v}: „Și oi găsiiu cu cale a scrie un rând doar, ca cine ar ceti să zică: *Dumnezeu să-l iarte, robul lui, Stanciu logofăt*, 1742, septembrie, <?> (ziua este ilizibilă)”. Niciuna dintre mâinile care iscălesc nu seamănă însă cu cele ale copiștilor completării manuscrise a CRV-ului 73 unicat BAR.

ms. rom. 1551 BAR, copiat în Moldova, în anul 1791 (f. 184^{r}–188^{r}), ms. rom. 1282 BAR, redactat la Caraș-Severin, în perioada 1801–1822 (f. 186^{r}–188^{r})[46], și *Viețile sfinților*, tipărite la Neamț, în anul 1815 (CRV 893, f. 134^{v}–137^{r}, 161^{v}–163^{r}), și traduse din rusește (de fapt, tot o versiune a *Mineielor* grecești) de ierodiaconul Ștefan.

Compararea redacțiilor A și B[47]

Versiunile *Legendei lui Avgar* incluse în *Cronografe*, indiferent de tipul acestora, se deosebesc de cele din *Viețile sfinților* prin absența unor secvențe narative importante, prin prezența unor episoade noi, precum și printr-o serie de diferențe de detaliu. În continuare, vom evidenția aspectele relevante, din acest punct de vedere, ale apocrifului hagiografic:

1. Paragraful de început al redacției A, inexistent în celelalte redacții, reprezintă o *captatio benevolentiae*, prin care patriarhul Gherman (despre care aflăm din prezentarea vieții lui Leon Isaurul) introduce *Legenda lui Avgar*, ca exemplu de cinstire a icoanelor, oferit de un rege din vechime unui împărat iconoclast. Sfântul Gherman își pregătește auditorul pentru ideea că Hristos însuși este cel care a instituit închinarea la icoane, prin minunile pe care urmează să i le înfățișeze.

„[...] Iară ascultă, împărate, de mine, cu*m* și în ce chi*p* iaste lucru direptu și svântu ca să ne închină*m* svintelo*r* icoane, și în ce chi*p* făcea minuni pururea, și mai ale*s* în dzâlele acealea, ce îmbla Hristo*s* pre pământu, ca un o*m* și Dumnădzău depli*n*, și arăta minuni și ciudeasă cătră oameni, și vindeca toate boalele și toate durerile tuturo*r* (ms. rom. 3517 BAR, f. 331^{r}).

2. Boala de care suferă Avgar este descrisă diferit, în funcție de versiune: „bube pespre tot trupul lui” (redacția A, ms. rom. 3517 BAR, f. 331^{r}); „prestea tot trupul lepră” (redacția A, ms. rom. 3456 BAR, f. 219^{r}), „bubi presti to*t* obrazu*l* și pisti to*t* trupu*l*” (redacția A, ms. rom. 402 BAR, f, 258^{r}), „zgaibe neagre pre tot trupul, de-l mânca, și avea și altă boală încă mai rea, cu iuți durori” (redacția B, ms. rom. 339 BAR, f. 269^{r}); „lepră neagră... și boală veache, cu dureri pe la încheieturi” (redacția B, *Minei*, Buzău, 1698, f. 74^{v}), „pre dinafară cu lepră vânătă, iar pe dinlăuntru cu sfărâmarea oaselor și cu slăbănogirea tuturor mădularilor era muncit” (redacția B, ms. rom. 1551 BAR, f. 184^{r}), „boală foarte rea[48] și netămăduită” (redacția C, ms. rom. 2348 BAR, f. 52^{v}).

3. În redacția A, conținutul scrisorii regelui Avgar nu este transcris ca atare, ci doar sugerat: „ [...] au trimi*s* pre un zugra*v*, pre anume Ananiia, și cu o scrisoare, rugându-să

[46] În acest manuscris, legenda respectă caracteristicile redacției B până la sfârșitul scrisorii lui Isus. Din secvențele următoare ale apocrifului sunt reținute foarte pe scurt numai vindecarea și botezul lui Avgar.

[47] Având în vedere similitudinile de conținut și structură dintre redacțiile A și B, ne vom ocupa de examinarea lor comparativă în această etapă a prezentării. În analiza anumitor aspecte comune, vom face trimitere și la versiuni din alte redacții, a căror discutare detaliată va fi rezervată secțiunilor ulterioare.

[48] Scris: **ρѣ**.

lui Hristos ca să margă până la dânsu*l*, să-*l* izbăvască de acea boală.” (ms. rom. 3517 BAR, f. 331^{v}).

4. Manuscrisele redacției A sunt singurele care precizează că pictorul Anania, întâlnindu-l pe Domnul la Ierusalim, „s-au nevoit în trei și în patru rânduri ca să-i izvodească chipul svinţâii sale, și nu putu” (ms. rom. 3517 BAR, f. 331^{v}). În schimb, doar în redacția A legenda nu include amănuntul că Anania s-a așezat la depărtare de Hristos, „neputând să se apropie de mulțimea ce să adunase” (redacția B, *Minei*, Buzău, 1698, f. 74^{v}).

5. În două versiuni ale redacției B (ms. rom. 1551 BAR, f. 185^{r}, și *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 135^{r}) secvența narativă a imprimării chipului lui Hristos pe maramă conține detalii unice: Domnul îl vede pe Anania cum încearcă să-i picteze fața și-l trimite pe apostolul Toma să-l aducă la el. Isus îl întreabă despre scrisoarea pe care o poartă în sân, iar Anania se înspăimântă pentru puterea mai presus de fire a Domnului.

6. Versiunile redacției B (mai puțin ms. rom. 339 BAR, vezi f. 269^{v}) precizează că pânza pe care și-a întipărit Hristos chipul avea „patru cornuri” (*Minei*, Buzău, 1698, f. 74^{v}; CRV 73 unicat BAR, f. 538^{v}; *Minei*, Râmnic, 1780, f. 101^{r}; ms. rom. 1551 BAR, f. 185^{v}; ms. rom. 1282 BAR, f. 187^{r}; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 135^{v}). În celelalte redacții, amănuntul lipsește.

7. Tot în cadrul redacției B, două dintre manuscrise (ms. rom. 1551 BAR, f. 185^{v}; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 135^{v}) prezintă în ordine inversă, în comparație cu celelalte copii ale redacției B și cu toate variantele redacției A, următoarele secvențele narative: mai întâi scrisoarea lui Hristos și apoi minunea imprimării chipului său pe maramă.

8. Paragraful introductiv din scrisoarea de răspuns a lui Isus este mai scurt în redacția A, în raport cu celelalte redacții:

„Ferici*t* ești tu, Avgare, că credzu*ș* întru mine până a nu mă vedea” (redacția A, ms. rom. 3517 BAR, f. 331^{v}) *vs.* „Ferici*t* ești tu, o!, Avgare, de vreame ci ai crezu*t* la mine, și încă nu m-ai văzu*t*. Că scri*s* iaste pentru mine, cine mă va vedea nu va creade la mine. Ia*r* să știi că cine va creade întru mine, va să aibă viață de veaci” (redacția B, ms. rom. 339 BAR, f. 269^{v}).

9. Sfârșitul epistolei lui Hristos promite vindecarea regelui Avgar în toate redacțiile. În unele manuscrise însă, chiar în cadrul aceleiași redacții, Isus făgăduiește ca și cetatea Edessei să fie protejată de vrăjmași: „boa<la> îț va tămădui, și viață veacinică îț va da, și pace, și ție, și celor ce sin*t* cu tine, și cetatea îț va întări, ca să nu poată nime din vrăjmași împrotiva ei” (redacția B, CRV 73 unicat BAR, f. 538^{v}–539^{r}) *vs.* „carele desăvârși*t* te va tămădui pre tine de boala ceaea ce te ține pre tine, și viiață veacinică (prin botez) îț va da ție, și celo*r* împreună cu tine” (redacția B, ms. rom. 1551 BAR, f. 185^{v}).

10. În trei dintre manuscrisele redacției A, după textul scrisorii lui Hristos se păstrează un pasaj în slavonă, reprezentând iscălitura sa, despre care se menționează că reprezintă o traducere a slovelor „jidovești” originale: „*B͡ži͡i videnie, B͡žest(v)ŭnoi čjudi*”

(ms. rom. 3517 BAR, f. 332[r]; vezi și ms. rom. 86 BAR, f. 258[v], ms. rom. 402 BAR, f. 258[v]). Celelalte variante ale acestei redacții dau în română traducerea semnăturii cu litere evreiești: „Cu a lui Dumnădzău[49] videnie, dumnădzăiască[50] minune" (ms. rom. 108 BAR, f. 228[r]; vezi și ms. rom. 116 BAR, f. 228[r][51]; ms. rom. 1469 BAR, f. 224[r]; ms. rom. 938 BAR, f. 239[r]; ms. rom. 3450 BAR, f. 413[v]; ms. rom. 4478 BAR, f. 155[r]), în grecește (amestecând, în exemplul dat, literele grecești cu cele chirilice) și în slavonă: „Θεγ Θεα, Θειοн Θаυмд, *B͡že videnie, Bž(s)tvŭnoe čju(do)*" (ms. rom. 3456 BAR, f. 219[v]), sau în grecește (pasaj eventual repetat atunci când scribul copiază din două surse ce prezintă variații), urmate de traducerea în română: „Teo*s* Teu Tio*n* Tavma, Teu Tea, Tio*n* Tavma, acestea grecești, iar rumânești, Dumnezeu Dumnezeului, dumnezeiască minune" (ms. rom. 1126 BAR, f. 590[v]).

În variantele redacției B, fragmentul este reprodus în grecește cu slove chirilice, succedat (cu excepția ms. rom. 339 BAR) de traducerea românească, sau direct în română (ms. rom. 1551 BAR, f. 185[v]; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, 135[v]). În cadrul redacție C, cuvintele respective sunt, de asemenea, redate în grecește și traduse în română.

11. Scrisoarea lui Hristos este însoțită, în funcție de versiune, de o pecete (redacția B: ms. rom. 1551 BAR, f. 185[v]; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 135[v]), trei peceți (redacția D: ms. rom. 5897 BAR, format sul; ms. rom. 1589 BAR, f. 40[r]) sau, cel mai des, șapte peceți (redacția A: ms. rom. 116 BAR, f. 228[r]; ms. rom. 938 BAR, f. 239[r]; ms. rom. 3450 BAR, f. 413[v]; ms. rom. 1126 BAR, f. 590[v]; redacția B: ms. rom. 339 BAR, f. 269[v]; *Minei*, Buzău, 1698, f. 75[v]; CRV 73 unicat BAR, f. 539[r]; *Minei*, Râmnic, 1780, f. 101[r]; ms. rom. 1282 BAR, f. 187[v]), care au rolul de a spori autoritatea textului și a-i certifica funcția protectoare.

În anumite copii ale redacției A (ms. rom. 3517 BAR, f. 331[v]; ms. rom. 86 BAR, f. 258[v]; ms. rom. 108 BAR, f. 228[r]; ms. rom. 3456 BAR, f. 219[v]; ms. rom. 1469 BAR, f. 224[r]; ms. rom. 402 BAR, f. 258[v]; ms. rom. 4478, f. 155[r]), precum și în variantele manuscrise și tipărite din cadrul redacției C, nu se menționează existența vreunui sigiliu.

12. Urmașul lui Avgar, care ajunge rege și reînvie închinarea la idoli în cetatea Edessei, este, în redacția A, precum și în majoritatea variantelor redacției B, nepotul său. Doar în ms. rom. 1551 BAR, f. 186[v], și în *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 136[r], din cadrul redacției B, este strănepotul său.

13. După secvența narativă care prezintă îngroparea icoanei lui Hristos în zidul cetății, din pricina necredinței unuia dintre descendenții lui Avgar, moștenitor al tronului, variantele legendei din cadrul redacției A includ un paragraf ce segmentează textul.

---

[49] Scris: дмн҃ъ҃ѕ. Altă lecțiune posibilă: *Dumnedzău*.

[50] Scris: дѕмн҃ѕъмскъ. Altă lecțiune posibilă: *dumnedzăiască*.

[51] Copistul oferă aici două variante de traducere: „Dumnezeul a*l* lui Dumnezeu dumnezeiască minune, sau a lui Dumnezeu vedere, dumnezeiască minune" (ms. rom. 116 BAR f. 228[r]). Situația este aceeași în ms. rom. 938 BAR (f. 239[r]).

Pasajul cuprinde o digresiune a patriarhului Gherman, bogată în interogații retorice, care subliniază importanța cinstirii icoanelor și pregătește o a doua parte a narațiunii sale:

„O, împărate, dară tu, în ce chi*p* vei să strâci și să potopești svintele icoane, și vei să golești Beseareca lui Dumnădzău dentru podoabele sale? Dară de n-a*r* hi lucru cu dreptate să ne închină*m* noi svintelo*r* chipuri a lui Hristos ș-a[52] svințâlo*r*, cu*m* ș-a*r* fi tiposâ*t* sângu*r* Hristos svântu*l* chi*p* a Svințâii Sale într-acea măframă? Și în ce chi*p* să izbăvi Avga*r* de toată boala lui îndată numai cu*m* să închină? Și mai ascultă ș-altă ciudeasă, împărate, ce au făcu*t* svântu*l* chi*p* a lui Hristos, acela de la Edessa” (redacția A, ms. rom. 3517 BAR, f. 332^{v}).

14. Episodul încercării de cucerire a Edessei de către Cosroes (I), regele perșilor, și al salvării cetății prin intervenția miraculoasă a icoanei nefăcute de mâini omenești a lui Hristos, prezent în redacțiile A și B, oferă detalii variabile de la o versiune la alta.

Împăratul bizantin în timpul căruia s-au petrecut evenimentele este, în toate manuscrisele redacției A, Iraclie (Heraclius) (vezi ms. rom. 3517 BAR, f. 332^{v}; ms. rom. 86 BAR, f. 259^{r}; ms. rom. 3456, f. 220^{r}, ms. rom. 1469 BAR, f. 224^{v}; ms. rom. 402 BAR, f. 259^{v}; ms. rom. 1126 BAR, f. 591^{v}; ms. rom. 3450 BAR, f. 414^{v}; ms. rom. 116 BAR, f. 228^{v}; ms. rom. 938 BAR, f. 239^{v}; ms. rom. 4478 BAR, f. 155^{v}). În variantele redacției B este Iustinian[53] (ms. rom. 1551 BAR, f. 187^{r}; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 136^{r}) sau nu este numit (ms. rom. 339 BAR, f. 270^{v}; *Minei*, Buzău, 1698, f. 76^{r}; CRV 73 unicat BAR, f. 539^{v}; *Minei*, Râmnic, 1780, f. 101^{v}).

Variații suferă și numele episcopului Edessei. El se numește Evlalie (Evlalia, Evlalios) (redacția A: ms. rom. 3517 BAR, f. 333^{r}; ms. rom. 3450 BAR, f. 415^{r}; ms. rom. 3456 BAR, f. 220^{r}), Evlasie (redacția A, ms. rom. 108 BAR, f. 229^{r}; ms. rom. 1469 BAR, f. 225^{v}), Evaglios (Evgalios) (redacția A, ms. rom. 116 BAR, f. 228^{v}; ms. rom. 938 BAR, f. 239^{v}) sau Evlaviu (Evlavie, Evlavu, Evlavios, Evlavion) (redacția B: ms. rom. 339 BAR, f. 270^{v}; *Minei*, Buzău, 1698, f. 76^{r}; CRV 73 unicat BAR, f. 539^{v}; Minei, Râmnic, 1780, f. 102^{r}; ms. rom. 1551 BAR, f. 187^{r}; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 136^{r}; redacția A: ms. rom. 1126 BAR, f. 592^{r}; ms. rom. 4478 BAR, f. 155^{v}).

Un amănunt suplimentar îl furnizează anumite variante ale redacției A, care se referă la momentul dezgropării icoanei ascunse în zidul cetății. Episcopul este îndemnat în vis de o femeie luminată și frumoasă să sape cu „un ciucan” deasupra porții de intrare, pentru a găsi Sf. Mahramă (redacția A – *Cronografele* tip Cigala–Dorotei: ms. rom. 3517 BAR, f. 333^{r}; ms. rom. 86 BAR, f. 259^{r}; ms. rom. 108 BAR, f. 229^{r}; ms. rom. 1469 BAR, f. 224^{v}), detaliu care nu apare, în cadrul aceleiași redacții A, în *Cronografele* tip Dorotei al Monemvasiei (ms. rom. 116 BAR, f. 229^{r}; ms. rom. 3456 BAR, f. 220^{r}).

[52] Scris: шаа.

[53] Datele istorice îl prezintă pe Justinian I (527–565) ca împărat al Bizanțului în anul 544, când Cosroes I, regele perșilor, atacă Edessa. Heraclius a domnit între 610 și 641, în vremea regelui persan Cosroes al II-lea (590–628).

Informații în plus oferă trei dintre variantele redacției B (*Minei*, Buzău, 1698, f. 76^{r}; CRV 73 unicat BAR, f. 540^{r}; *Minei*, Râmnic, 1780, f. 102^{r}) în privința modului în care perșii forțează intrarea în cetate: folosind niște fiare pentru a sparge fortificația, invadatorii produc larmă și atrag atenția edesenilor, care descoperă, în afara zidurilor cetății, o mulțime de copaci tăiați și incendiați.

Focul aprins de perși pentru a nimici cetatea Edessei se întoarce, în mod miraculos, asupra lor. În manuscrisele redacției A, această minune se explică prin intervenția divină și prin prezența icoanei lui Hristos. Unele variante ale redacției B (ms. rom. 339 BAR, f. 270^{v}; *Minei*, Buzău, 1698, f. 76^{r}; CRV 73 unicat, f. 540^{r}; *Minei*, Râmnic, 1780, f. 102^{r}) precizează faptul că episcopul picură untdelemn în focul iscat de vrăjmași, moment în care vântul întoarce flăcările împotriva lor. Altele (ms. rom. 1551 BAR, f. 187^{r}; *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 136^{v}) pun înfrângerea perșilor pe seama fricii care îi cuprinde pe atacatori la vederea Sfintei Mahrame, și nu pomenesc nimic de focul nimicitor.

15. Legenda se încheie, în versiunea din redacția A, cu reiterarea întrebărilor retorice adresate de patriarhul Gherman împăratului Leon Isaurul, care scot în evidență, o dată în plus, rolul poveștii lui Avgar: combaterea iconomahiei.

„Dece, împărate, cu*m* socotești? Au n-au fos*t* daru*l* a svântului chi*p* a lui Hristos de au făcu*t* aceastea ciudeasă? Nu-*s* svinte și cinstite chipurile svintelo*r* icoane? Cu*m* și în ce chi*p* să nu ne închină*m* acestora svinte chipuri a lui Hristos ș-a Preacuratei Maicei sale ș-a tuturo*r* svințâlo*r*?” (ms. rom. 3517 BAR, f. 333^{v}).

16. Textul apocrif continuă, în redacția B, cu secvența răscumpărării Sfintei Mahrame și cu aducerea ei de la Edessa la Constantinopol, episoade prezentate în subcapitolul *Cuprinsul legendei*.

a. Între versiunile redacției B, referitoare la primul dintre episoade, notăm următoarele diferențe:

Împăratul bizantin care participă la campania militară din anul 944, împotriva sarazinilor (musulmanilor) ce controlau Edessa, este „Roman, cel ce să chiema Lacapenos[54], pre care și Porfirogenit îl numesc, cel ce a împărățit cu ginerile său, Constantin, fiiul împăratului Leon celui înțelept” (*Viețile sfinților*, Neamț, 1815, f. 136^{v}), „Roman, împăratul grecilor” (ms. rom. 1551 BAR, f. 187^{v}) sau „împăratul de la Constantinopoli” (ms. rom. 339 BAR, f. 270^{v}–271^{r}). În CRV 73 unicat, f. 540^{r}, în locul numelui împăratului apare forma perifrastică „cei ce stăpânia atunci, romani<i>”.

Prețul plătit lui Amira[55], guvernatorul Edessei (al cărui nume este menționat în toate versiunile redacției B, cu excepția ms. rom. 339 BAR), pentru a obține sfintele

[54] Operațiunea militară a grecilor în Mesopotamia a fost condusă, în realitate, de generalul împăratului, Ioan Kourkouas.

[55] Nu există un personaj cu acest nume, atestat istoric. Apariția numelui „Amira” poate fi rezultatul unei confuzii lingvistice: conducătorii militari musulmani ai Edessei din acea perioadă purtau titlul de „amir” (sau „emir”) (vezi amira < ngr. *αμηρας*; arab. *amīr*).

odoare, marama și scrisoarea lui Hristos, a fost „galbeni de au*r*, 12 mii, și douao sute de sărăcini” (ms. rom. 339 BAR, f. 271[r]), „12 mii de talere și 200 de sarachini” (*Minei*, Buzău, 1698, f. 76[r]) sau „12 mii de arginți și 200 de sarachini aleși” (ms. rom. 1551 BAR, f. 188[r]).

Promisiunea făcută de bizantini, de a nu mai călca hotarele Edessei, care apare în toate textele redacției B, ia forma unei scrisori cu pecete de aur în ms. rom. 1551 BAR (f. 188[r]) și în *Viețile sfinților*, Neamț, 1815 (f. 136[v]).

b. Descrierea drumului parcurs de Sfânta Mahramă de la Edessa la Constantinopol cunoaște și ea mai multe variante.

Deși bogate în detalii, în general, versiunile din ms. rom. 1551 BAR și din *Viețile sfinților*, Neamț, 1815, sunt rezumative în privința acestui episod. Lipsește din legendă prezentarea etapelor geografice parcurse de procesiunea icoanei înainte de intrarea oficială în Constantinopol, fiind menționat doar punctul final, Biserica Maicii Domnului a Farului („Theotokos tou Pharou”). Prin comparație, toate celelalte versiuni ale redacției B amintesc de opririle intermediare, de la Biserica Născătoarei de Dumnezeu din provincia bizantină a Optimatelor (situată pe malul opus al Bosforului față de Constantinopol), de la biserica din Vlaherne (în nordul Constantinopolului) și de la Sfânta Sofia (vezi ms. rom. 339 BAR, f. 271[r-v][56], *Minei*, Buzău, 1698, f. 76[v], CRV 73 unicat BAR, f. 540[v], *Minei*, Râmnic, 1780, f. 102[r-v]). Respectivele versiuni nu reține nici alte informații, precum ceremonialul întâmpinării icoanei, prezentat în fragmentul: „[...] cu to*ț* preuții, și cu diiaconii, îmbrăca*ț* cu odăjdii, și cu cadealnițe, și cu chivote. Și toț, cu făclii aprinse în mâini, boiarii și împărații tineri (că cel bătrân lipsiia, căci nu putea, pentru slăbiciunea), și umblară la toate besearicile în Țarigrad...” (ms. rom. 339 BAR, f. 271[r]).

Redacția C. Tipul *Eusebiu, episcopul Edesei*

De la începutul secolului al XIX-lea înregistrăm un nou tip de redacție, pe care am numit-o după cuvintele cu care se deschid majoritatea versiunilor încadrate aici. Legenda este prezentată sub forma unui document de arhivă, scos din condicile cetății Edessa și atribuit lui Eusebiu, episcopul Edessei. Cel mai probabil, este vorba despre istoricul Eusebiu (265–340 d. Hr.), episcop al Cezareei Palestinei și apologet creștin, de la care se păstrează prima atestare scrisă a *Legendei lui Avgar*, inclusă în Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (324–326), cea mai cunoscută lucrare a sa.

Textul include scrisoarea lui Avgar către Hristos și răspunsul scris al Domnului. O scurtă mențiune despre activitatea lui Tadeu, unul din cei șaptezeci de ucenici, care este trimis de apostolul Toma, după învierea Mântuitorului, să-l propovăduiască pe Isus și să-l vindece pe Avgar, încheie textul.

[56] „Locul Optimatelor” este numit indirect, prin referire la „biserica Precistii”, situată aici. Tot din această versiune lipsește mențiunea despre arhiereul Teofilact, care a ridicat pe umeri icoana lui Hristos în timpul ultimei etape a procesiunii de la Constantinopol.

Paragraful introductiv, cel care leagă cele două scrisori și ultima secțiune a legendei pun textul sub autoritatea lui „Evsevie, episcopul Edesii", care scrie despre toate acestea și reprezintă sursa de unde au fost preluate informațiile.

Împreună cu cele două scrisori este copiat, în cele mai multe versiuni[57], un alt text apocrif, intitulat *Înștiințarea lui Lentul*[58]. Scrierea pretinde a fi un raport trimis de un personaj fictiv, Lentulus, proconsul al Iudeii, Senatului Roman, cu scopul de a descrie trăsăturile fizice și morale ale lui Hristos.

Redacția C cuprinde următoarele versiuni: ms. rom. 1987 BAR (f. 60^{r}–61^{v}), un miscelaneu de literatură monahală și populară, copiat în Țara Românească, la începutul secolului al XIX-lea; ms. rom. 4613 BAR (f. 1^{r}–3^{r}), redactat tot în Țara Românească, la începutul celui de al XIX-lea secol; ms. rom. 4970 BAR (f. 7^{r}–8^{v}), copiat în Moldova (secolul al XIX-lea, început); *Ceaslov*, Iași, 1817 (CRV 936, p. 535–537); ms. rom. 2348 BAR (f. 52^{v}–54^{r}), copiat în Tecuci, în anul 1817, de către Nicolae Constantin (?), căminar[59]; ms. rom. 3760 BAR (f. 80^{r}–81^{v}), scris în Moldova, în 1845; *Calendar* pe anul 1829, Buda, 1829 (CRV 1413 (fără numerotarea paginilor); *Ceaslov mare*, București, 1830 (CRV 1480, p. 576–577).

Redacția D. Tipul amuletă

Două versiuni ale *Legendei lui Avgar*, una de la începutul secolului al XIX-lea (vezi ms. rom. 5897 BAR, format sul), cealaltă, copiată la Recea (jud. Brașov) în 1842–1843 (vezi ms. rom. 1589 BAR, f. 38^{v}–42^{r}), de „Allexander Boier paroh, catehet și defenzor din pagma Waidja Retse"[60], alcătuiesc redacția D.

Funcția protectoare atribuită textelor copiate în aceste manuscrise reiese din conținutul, din forma și din indicațiile formulate explicit la finalul lor.

Ms. rom. 5897 BAR este singurul manuscris sub formă de sul (lung de 6 metri și jumătate și lat de 11,5 cm) identificat în fondurile BAR din București, care conține legenda. Acesta mai cuprinde un fragment din *Evanghelia după Matei*, o *Rugăciune către îngerul păzitor*, *Molitva Sfântului Nicolae*, *Molitva cea mare de blestem a sfinților părinți*, *Molitva sfântului Trifon* și *Canonul izbăvitor a celor robiți și celor săraci, folositor neputincioșilor doftori*[61].

Ms. rom. 1589 BAR este un miscelaneu compus dintr-un *Molitvelnic* (f. 1–33, 34^{r-v})[62] și un *Advariu*, alcătuit, la rândul lui, din următoarele texte: *Minunea cinstitei și de-viiață-făcători<i> cruci a Domnului nostru Isus Hristos* (f. 34^{v}–35^{v}); *Acestea sânt numele Domnului Hristos* (f. 35^{v}–36^{r}); *Acestea sânt numele Născătoarei de Dumnezeu* (f. 36^{r-v}); *Evanghelia de la Mateiu* (fragment) (37^{v}–38^{r}); *Rugăciune de*

[57] Excepția o reprezintă *Ceaslovul mare*, București, 1830, și ms. rom. 3760 BAR.

[58] În ms. rom. 4613, *Înștiințarea lui Lentul* pare a fi integrată în *Legenda lui Avgar*, prin lipsa unui titlu care să anunțe trecerea de la un text la celălalt.

[59] Vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, II, București, 1983, p. 252.

[60] *Ibidem*, I, p. 377.

[61] *Ibidem*, IV, p. 422.

[62] *Ibidem*, I, p. 377.

umilință către sfântul înger (f. 38^{v}); *Epistolia lui Avghir împărat* (f. 38^{v}–40^{r}); *Minunea sfântului chip al Domnului şi pentru cărămidă şi de minunea ce s-au făcut* (f. 40^{r}–42^{r}); *Molitva Sfântului Nicolae* (f. 42^{r-v}); *Molitva cea mare a sfinților îngeri* (f. 42^{v}–43^{v}); *Molitva Sfântului Mucenic Trifon* (f. 44^{r}– 45^{v}); *Tropar, glas 4* <al Sfântului Mare Mucenic Gheorghe> (f. 45^{v}); *Tropar, glas 3* <al Sfântului Mare Mucenic Dimitrie> (f. 45^{v}). Pe ultima filă, de aceeași mână, este copiat un text fără titlu (<Descântec de brâncă>, f. 46^{r}).

Ambele versiuni se termină cu o prescripție apotropaică asemănătoare:

„Deci, aceste seamne și nume cându le vei vedea și le vei ceti, slobodu vei fi la lățime, și de toate te vei mântui și slobozi, dă năpaste și de totu răul, și și de toate durerile vei fi vindecatu, întru numele Domnului nostru Isus Hristos. Să fie dăruită robul<ui> lui Dumnezeu (I.I), acum și pururea, și în veacii veacilor. Amin" (ms. rom. 5897 BAR).

Versiunea copiată în cele două manuscrise prezintă următoarele aspecte distincte față de redacțiile anterioare:

1. Avgar consemnează, în scrisoarea sa, o minune în plus săvârșită de Hristos: „muierea ceea ce-i [c]urgea sânge, cu atingerea [hai]nelor Tale oi vindecatu" (ms. rom. 5897 BAR).

2. Invitația adresată lui Isus, de a se retrage la Edessa, din pricina evreilor cârtitori, se extinde și asupra celor 12 apostoli.

3. În scrisoarea de răspuns, Hristos detaliază în ce constă misiunea lui pe pământ: „În știre să-ț fie că sânt trimis de la Tatăl ca să gonesc pre călcători<i> de lege și[63] toate slugile necurate. Plecat-a<m> ceriul și M-am pogorât, și M-am născut din Fecioara Maria. Însum[64] M-am smerit ca pre voi să vă înalț, bătut și închis am fost ca pre voi să vă slobozesc, cu oțăt și cu fiare[65] M-am adăpat ca să vă adăp pre voi cu păharu nemuriri<i>, și cunună de spini am purtat ca să vă răscumpăr pre voi, pre cruce M-am răstignit ca să vă înalț pre voi la ceriu" (ms. rom. 1589 BAR, f. 39^{v}–40^{r}).

4. Legenda este împărțită în două, dând impresia unor bucăți independente. Prima parte, care cuprinde cele două scrisori, este intitulată *Epistolia lui Avghir împărat, când au trimis pre Anania la Domnul nostru Isus Hristos, în cetatea Ierusalimului*. Partea a doua, care descrie minunea icoanei nefăcute de mâini omenești și misiunea apostolului Tadeu, poartă titlul *Minunea sfântului chip al Domnului, şi pentru cărămidă, şi de minunea ce s-au făcut* (vezi ms. rom. 1589 BAR).

5. Anania călătorește la Ierusalim de două ori: o dată pentru a duce scrisoarea lui Avgar, a doua oară pentru a zugrăvi chipul Domnului.

6. În a doua sa călătorie la Ierusalim, Anania este întâmpinat de Isus, care îl întreabă încotro se grăbește. Anania îi răspunde că este trimis de Avgar, ca să-i aducă marama pictată cu chipul lui Isus Nazarineanul. Hristos îi spune să meargă la biserică, unde-l va afla pe cel căutat.

---

[63] Scris: дин ши.

[64] Scris: ѧсѳц.

[65] Scris: фıаıєр.

7. Hristos îi dă lui Anania pânza cu chipul său, poruncindu-i lui Tadeu să-l însoțească, la întoarcere, pe curierul regal, pentru a-l vindeca pe Avgar, care zăcea în pat, bolnav de șase ani.

8. Tadeu și Anania se opresc pe drum la o cetate numită Ieropolis (Hierapolis) și ascund Sfânta Mahramă între două cărămizi. Un stâlp de foc se ridică atunci la cer, înspăimântându-i pe paznicii cetății. Cei doi iau icoana și își continuă drumul. În urma lor oamenii descoperă, în locul unde fusese ascuns sfântul odor, chipul lui Hristos imprimat pe acele cărămizi.

9. Porțile încuiate ale cetății Edessa se deschid singure când Tadeu ajunge în fața lor. Icoana pe care o purta cu el vindecă un olog, dar locuitorii cetății nu cred că cel care le povestea cum s-a tămăduit fusese într-adevăr bolnav.

10. Vestea minunii ajunge și la urechile lui Avgar, care se gândește că însuși Isus a venit să-l cerceteze. Regele îl trimite pe coconul său în întâmpinarea oaspetelui, se închină cu credință icoanei pe care Tadeu o așază peste el și primește astfel vindecare.

11. Tadeu îl botează pe Avgar după ce îl învață ce înseamnă crucea, pocăința și milostenia.

Redacția E. Tipul *Sfânta Mahramă*

Redacția este reprezentată de un singur text, inclus în *Ceasoslovul* tipărit la Iași în 1797, de Gherasim ierodiacon (vezi CRV 609, p. 564–565). Legenda poartă titlul *Aducerea aceii nefăcute de mână icoane a Domnului nostru Isus Hristos (adecă Sfânta Măhramă) de la orașul Edesa la Țarigrad, care au fost la anii*[66] *808, pe vremea împărăției lui Roman Porfirorănăscutul.*

Versiunea este o scurtă repovestire a *Legendei lui Avgar*, care urmărește, în mod special, momentele legate de icoana lui Hristos (imprimarea miraculoasă pe pânză a chipului Domnului, vindecarea lui Avgar, exercitarea rolului ei protector în viața cetății Edessa, îngroparea și redescoperirea Sfintei Mahrame, nestricată, după secole, aducerea icoanei la Constantinopol și depunerea ei în capela bizantină a Marelui Palat.

Motivul scrisorii lui Hristos este amintit doar în măsura în care acesta trimite tot la motivul icoanei: nu textul propriu-zis al epistolei interesează, ci iscălitura Mântuitorului de pe scrisoare, „dumnezăiască vedere, dumnezăiască minune” (p. 564), un mesaj care certifică taina icoanei nefăcute de mâini omenești.

Concluzii

Cercetarea manuscriselor și a tipăriturilor românești din fondul Bibliotecii Academiei Române a permis extinderea clasificării *Legendei lui Avgar*, propusă de Nicolae Cartojan, de la două la cinci redacții. Acestea reflectă diversitatea formelor de transmitere, a funcțiilor și a contextelor de circulație ale apocrifului hagiografic. Redacția A, tipul *Cronografelor*, conservă cele mai vechi versiuni românești

[66] Tipărit: **аннїи**.

cunoscute, integrate într-un discurs de combatere a iconoclasmului. Redacția B, tipul *Viețile sfinților*, se remarcă prin amploarea narațiunii și prin includerea unor episoade absente din redacția A, precum răscumpărarea Sfintei Mahrame și aducerea ei la Constantinopol. Redacția C, tipul *Eusebiu, episcopul Edesei*, apelează la autoritatea unei surse istorice și suplinește lipsa informațiilor din legendă, despre trăsăturile fizice ale lui Hristos, prin alăturarea unui apocrif prosopografic, *Înștiințarea lui Lentul*. Redacția D, tipul amuletă, evidențiază funcția apotropaică a textului, explicitată prin prescripțiile de protecție și vindecare. În sfârșit, redacția E, tipul *Sfânta Mahramă*, concentrează narațiunea asupra istoriei icoanei nefăcute de mâini omenești și a transferului acesteia la Constantinopol.

Compararea versiunilor a scos în evidență atât elemente narative comune, cât și numeroase variații de conținut, structură și detaliu. Împreună, acestea ilustrează adaptabilitatea legendei la contexte diferite, precum și diversificarea funcțiilor sale în literatura română veche.

THE LEGEND OF ABGAR. THE ROMANIAN RECENSIONS

(Abstract)

The examination of early printed books and manuscript collections held by the Romanian Academy Library has made it possible to expand Nicolae Cartojan's classification of the *Legend of Abgar* from two to five Romanian recensions.

The earliest known versions belong to Recension A, of the *Chronicle* type, and are preserved in manuscripts dating from the second half of the seventeenth century (see Romanian MS 3517, Romanian Academy Library, post 1678–ante 1682, and Romanian MS 86, Romanian Academy Library, 1689). They were copied in Moldavia and translated from Greek and Slavonic sources. Recension B, of the *Lives of the Saints* type, is attested in its earliest identified copy in Romanian MS 339, Romanian Academy Library, datable to between 1686 and 1698. The original of this version may have been a manuscript translation produced by Dosoftei of the section of his *Life and Deeds of the Saints* (*Viața și petreacerea svinților*; Iași, 1682–1686), that the metropolitan did not ultimately publish. Recension C, attested from the beginning of the nineteenth century, presents the legend as a document attributed to Eusebius, Bishop of Edessa, and is usually copied together with another apocryphal text, the *Letter of Lentulus*. Recension D, of the amulet type, is represented by two nineteenth-century manuscripts with an explicit apotropaic function. Recension E, of the *Holy Veil* type, survives in a single text printed in the *Book of Hours* (*Ceasoslov*; Iași, 1797) and summarizes the episodes relating to the image not made by human hands. In the case of Recessions C, D, and E, the originals or immediate models could not be identified with certainty.

Cuvinte-cheie: redacție, versiune, apocrif, cronograf, amuletă, *Legenda lui Avgar*, *Sfânta Mahramă*.

Key words: recension, version, apocryphon, chronograph, amulet, *The Legend of Abgar*. *The Holy Mandylion*.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
mariusmazilu80@gmail.com

ANEXĂ

Legenda lui Avgar. Clasificarea versiunilor românești

Redacția A. Tipul *Cronografelor*

Ms. rom. 3517 (Moldova, post 1678–ante 1682), f. 331^{r}–333^{v}
Ms. rom. 86 BAR (Moldova, 1689), f. 258^{r}–259^{v}
Ms. rom. 1436 BAR (Brașov, 1693–1703), f. 216^{r-v} (text fragmentar)
Ms. rom. 108 BAR (Moldova, 1707), f. 227^{v}–229^{v}
Ms. rom. 3456 BAR (Moldova, 1732), f. 219^{r}–220^{v}
Ms. rom. 1469 BAR (Moldova, 1732), f. 223^{v}–225^{r}
Ms. rom. 402 BAR (Moldova, sec. al XVIII-lea, mijloc), f. 258^{r}–260^{r}
Ms. rom. 1126 BAR (București, 1792), f. 589^{v}–592^{r}
Ms. rom. 3450 BAR (Brașov, 1798), f. 412^{v}–415^{v}
Ms. rom. 116 BAR (Starchiojd, jud. Prahova, 1799), f. 227^{v}–229^{r}
Ms. rom. 938 BAR (Turcheș, jud. Brașov, 1810), f. 238^{r}–240^{r}
Ms. rom. 4478 BAR (Brașov, 1822), f. 155^{r-v}

Redacția B. Tipul *Viețile sfinților*

Ms. rom. 339 BAR (Țara Românească, ante 12 august 1710, probabil 1686–1698), f. 268^{v}–271^{v}, 276^{r-v}
Minei, Buzău, 1698 (CRV 111), f. 74^{v}–76^{v}, 85^{v}–86^{r}
CRV 73 unicat BAR (*Viața și petreacerea svinților*, Iași, 1682–1686, cu o completare manuscrisă, Moldova, ante septembrie 1742), f. 538^{r}–541^{r}
Minei, Râmnic, 1780 (CRV 437), f. 100^{v}–102^{v}
Ms. rom. 1551 BAR (Moldova, 1791), f. 184^{r}–188^{r}
Ms. rom. 1282 BAR (Caraș-Severin, 1801-1822), f. 186^{r}–188^{r}
Viețile sfinților, Neamț, 1815 (CRV 893), f. 134^{v}–137^{r}, 161^{v}163^{r}

Redacția C. Tipul *Eusebiu, episcopul Edesei*

Ms. rom. 1987 BAR (Țara Românească, sec. al XIX-lea, început), f. 60^{r}–61^{v}
Ms. rom. 4613 BAR (Țara Românească, sec. al XIX-lea, început), f. 1^{r}–3^{r}
Ms. rom. 4970 BAR (Moldova, sec. al XIX-lea, început), f. 7^{r}–8^{v}
Ms. rom. 2348 BAR (Tecuci, 14 decembrie 1817), f. 52^{v}–54^{r}
Ceaslov, Iași, 1817 (CRV 936), p. 535–537
Calendar pe anul 1829, Buda, 1829 (CRV 1413), fără numerotarea paginilor
Ms. rom. 3760 BAR (Moldova, 24 martie 1845), f. 80^{r}–81^{r}
Ceaslov mare, București, 1830 (CRV 1480), p. 576–577

Redacția D. Tipul amuletă

Ms. rom. 5897 BAR (sec. al XIX-lea, început), format rulou
Ms. rom. 1589 BAR (Recea, jud. Brașov, 1842–1843), f. 38^{v}–42^{r}

Redacția E. Tipul *Sfânta Mahramă*

Ceasoslov, Iași, 1797 (CRV 609), p. 564–565